

LAETANIA

Estudis d'arqueologia i d'història

Centre de Patrimoni Arqueològic i Natural

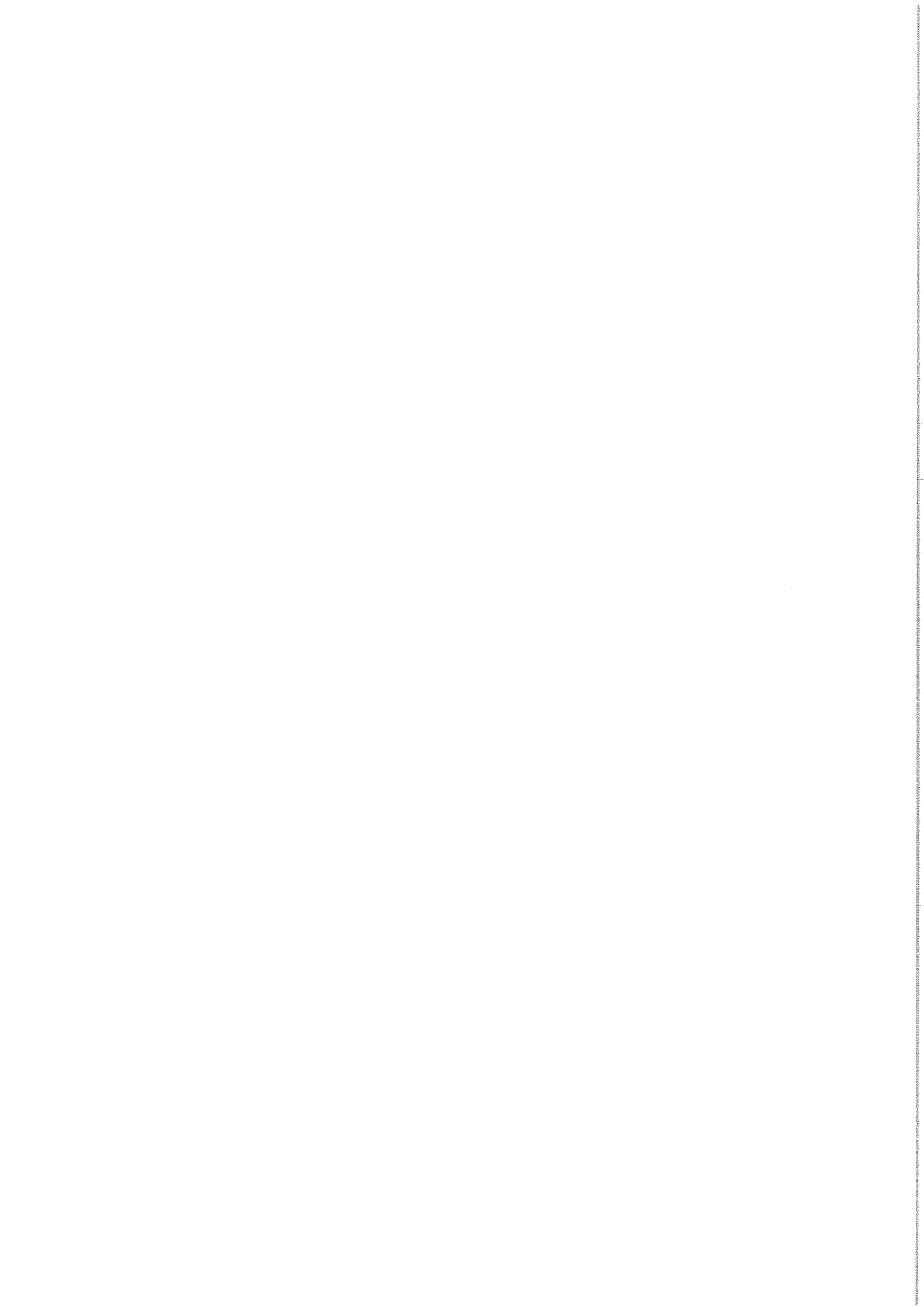
Laetania XXI, 2020

Ajuntament de Mataró

**CULTURA
MATARÓ**

Indicis d'un taller vidrier al solar del carrer Palau, 22, de Mataró

Joan Francesc CLARIANA ROIG
Centre d'Estudis d'Arqueologia i Història de Mataró (CEAHM)
Grup d'Història del Casal-Mataró

Resumen

Mataró fue uno de los centros más destacados en la fabricación del vidrio en la península ibérica. Durante los siglos del XVI al XVIII esta actividad fue uno de los elementos motores de la economía local. Las piezas que presentamos en este estudio son una muestra de dicha producción que, a su vez, nos señala la proximidad de un taller u horno de vidrio.

Abstract

Mataró was one of the outstanding centers in glassmaking in the Iberian Peninsula. From the 16th to the 18th century it was one of the driving elements of the local economy. The pieces presented in this study are examples of such production that, in turn, shows us the proximity of a workshop or glass furnace.

Sabem que la indústria vidriera a Mataró, des del segle XVI fins al XVIII, tingué una gran importància, tal com es constata documentalment i en els diferents testimonis escrits. No obstant això, les troballes arqueològiques de vidre mataroní, amb excepció del dipòsit de la plaça Gran i les troballes al carrer Nou, 6 i de can Ximenes del Carreró (figura 1), han estat fins ara poc destacables. Sabem que en els solars de les illes de cases del nucli antic, especialment els compresos entre els carrers de Santa Maria, carrer d'en Pujol i carrer de Barcelona, hi hauria hagut els diferents tallers de vidriers o forns de vidre. Menciono a part mereix el forn de la nissaga dels Roig,¹ que, gràcies a la documentació escrita, sabem que es trobaria a la Riera, a l'alçada de l'actual núm. 15.

Garcia Espuche i Guàrdia Bassols, en el seu estudi sobre la trama urbana de Mataró a partir del 1500, consideren que la configuració de la planta d'aquest sector del nucli antic és conseqüència de la presència de l'activitat industrial d'un o més forns dedicats al treball del vidre. Així, indiquen que:

«la grandària de l'illa de cases entre el carrer Nou i el Carreró, i les d'aquelles que donen al carrer d'en Pujol, semblen reflectir una forma de creixement físic lligada a la producció del vidre. Efectivament, les instal·lacions precises per a aquesta producció requereixen espais grans en els interiors de les illes. ... Per una altra banda, els espais buits a l'interior de les illes de cases permeten d'emmagatzemar llenya sense perill d'incendis. És aquesta una disposició clàssica ja en les ciutats medievals, en les quals els forns de pa apareixen quasi sempre en illes grans que inclouen 'un carreró' pel qual s'accedeix al centre de l'illa i que permet que la carreta arribi al lloc segur de magatzem. A Mataró, l'existència de dos carrers entre el carrer Nou i el Carreró és un reflex de les disposicions espacials tradicionals que ajuda a situar l'emplaçament d'alguns dels forns de la vila» (Garcia Espuche - Guàrdia Bassols, 1989, p. 40).

Tenim antecedents de troballes de fragments i/o peces de vidre en l'illa de cases entre els carrers d'en Pujol i Palau. Així, en una primera prospecció feta a mitjan anys setanta al solar de carrer d'en Pujol, 24, es trobà un fons de vas, amb decoració de costelles, que en aquell moment es classificà com a romà (SAM 1977, p. 58, núm. 1.593). Més tard, a can Canyelles (c/ Palau, 20), es localitzà un fragment de vidre amb decoració de lactinins, peça que possiblement correspondria a l'agafador su-

perior d'un saler (Juncosa 1979, p. 268). Però no és fins l'actuació dels anys 2001-2002 que, en el solar de Palau, 22, es va constatar la presència de diferents materials de vidre que testimoniaven que el lloc es trobaria en les proximitats d'un forn de vidre.

Com es pot veure, del grup de fragments de peces de vidre trobats en les excavacions del solar del carrer Palau, 22, gairebé tots són de tipus d'ús quotidià o usual, però destaquen uns pocs fragments de vidre, de més categoria, que podríem classificar com a més sumptuari o fabricat a la «façon de Venise». D'aquests darrers, un broc estriat longitudinalment i decorat amb lactinins blancs és un fragment d'execució elaborada que podria correspondre molt bé a una morratxa (foto 1, peça 20). D'entre els exemplars coneguts, sembla que podem comparar aquesta peça amb els brocs d'una morratxa sencera que es conserva al Museo Arqueológico Nacional de Madrid (vegeu foto 7). L'altra peça és un fragment de nansa estriada (foto 2, peça 21), de vidre translúcid, lleugerament groguenc, que ens recorda, així mateix, les nanses de la morratxa que acabem d'esmentar, i també la nansa d'una singular gerra, de fabricació catalana i amb caboixons de màscara de dimoni idèntics als que presenta la peça trobada a la plaça Gran (Juncosa - Clariana 1987, p. 53, peça 14), conservada a la col·lecció del Grand Curtius de Lleida (Philippart 2011, p. 14, núm. 6). Finalment, hi ha un fragment de vora de vidre vermell opac (fig. 2, peça 7), que sovint imitava la calcedònia, i que a Mataró, amb moltes probabilitats, es podria haver fabricat al forn de vidre del qual es van trobar indicis en l'excavació del solar del carrer Nou, 6 (Clariana 2018). Un exemplar de perfil sencer, gairebé d'aquest mateix tipus de vidre vermell opac, fou trobat a Mallorca (Capellà 2009, p. 712, núm. inventari 160).

La resta de fragments de peces de vidre procedirien de peces de tipologies usuals. Entre aquests, es varen exhumar alguns fragments de tiges o nusos, potser pertanyents a copes o sotacopes (fig. 3, peces 13, 14, 15 i 17). Cal destacar-ne un que tindria forma balustrada (peça 14). També hi ha vores de copes (fig. 2, peça 8 i fig. 3, peça 10), vasos (fig. 2, peces 6 i 9), altres fragments classificables com a pertanyents a porrons, setrills o altres tipus d'ampolla (fig. 2, peces núm. 1 a 5; fig. 3, peces núm. 11 i 12, i foto 4, peces núm. 22 i 23) i finalment les dues ampolles senceres (foto 3, peces núm. 24 i 25).

La troballa de diferents fragments de barretes de vidre, el nucli de rebuig de vidre blau i la peça de rebuig, amb forma de ceba, amb decoració de lactinins² ens

¹ Aquesta nissaga –segons la documentació de la qual es disposa– molt possiblement tindria els seus inicis en el mas conegut com a can Roig del Racó, que es trobava a l'interior de l'illa de cases entre el carrer Nou i el Carreró (figura 1).

² Aquesta era una peça es tallava i llençava. Era la que centrava els fils dels lactinins en forma radial.

donen a entendre que ens trobem en les proximitats d'un taller o forn de vidre (vegeu fotos 5 i 6, i fig. 3.18).

Excavació i estratigrafia

La magnitud de les troballes dels fonaments de dues torres pertanyents al sistema defensiu de la ciutat romana d'*Iluro* va provocar que les troballes d'època més moderna localitzades a l'indret hagin destacat poc i hagin passat força desapercebudes.

Gràcies a la memòria de l'actuació arqueològica (Gurrera 2001-2002) coneixem la interpretació de l'estratigrafia d'aquesta estació. Veiem la presència d'uns estrats o unitats estratigràfiques superficials, com les UE 00, 01, 03, 04 i 05, que, per les dades obtingudes, podem interpretar que haurien estat força remogudes o trasbalsades, donant en conjunt una cronologia situable dins el segle XIX, possiblement coincident amb les darreres modificacions de la construcció, que s'enderrocà l'any 2002. No obstant això, veiem que aquests estrats contenien així mateix alguns materials de cronologia més antiga. D'aquestes UE provenen, entre altres, les peces o fragments de vidre 2, 4, 6, 9 (fig. 2), 11 a 14, 17 i 18 (fig. 3).

D'entre les unitats estratigràfiques amb una cronologia que abastaria els segles XVII i XVIII tenim la UE 08. En aquest estrat, tenim com a element datador més fiable una gerra completa de ceràmica, produïda a Alcorà, amb decoració policroma (Gurrera 2001-2002, núm. inventari 08.54). D'entre els materials de vidre que provenen també d'aquest estrat, hi ha una vora de vidre amb nansa, possiblement d'un setrill (fig. 2, peça 1), i dos fragments de fons d'ampolles de secció quadrangular fetes amb motlle (foto 4, peces 22 i 23).

També datada en el mateix moment que l'anterior unitat estratigràfica (Gurrera 2001-2002) trobem la UE 20. D'entre els materials trobats, constatem la presència destacada de pisa daurada amb decoració feta amb pinzell pinta (13 fragments), i diversos fragments de vores d'escudelletes de pisa decorada en blau, del tipus «sagnadors», una vora de bol decorat amb una palma de disposició radial, en blau, provinent de Manises / Paterna (Gurrera 2001-2002, núm. inventari 20.485), i dos fragments de pisa blava d'influència del Renaixement italià. Entre els vidres que provenen d'aquest estrat trobem, entre altres, quatre fragments de barretes de vidrier de llum (foto, 5, peces 26 a 29), un broc d'ampolla (fig. 2, peça 5) o canadella (?), un broc de porró (fig. 2, peça 3) i un fragment corresponent al nus de la tija d'una copa o servidora (fig. 3, peça 16). Cal afegir que la datació

apuntada inicialment, en vista dels materials ceràmics, podria datar-se preferentment cap al segle XVII.

A la UE 59 (sector 2), datada pels seus excavadors entre els segles XVII i XVIII, veiem uns materials ceràmics força coincidents amb els trobats a la UE 20, vista abans. Hi observem també la presència de fragments de pisa daurada amb decoració de pinzell pinta (16 fragments), vores d'escudelletes, en blau, o vasos sagnadors (27 fragments), i un plat, decorat en blau, de pisa catalana gòtica, possiblement de fabricació barcelonina (fig. 4). Com a materials de vidre destacables hi hauria un nucli de rebuig de vidre de color blau marí (foto 6, peça 30), un fragment de broc, possiblement d'una morratxa (foto 1, peça 20), un fragment de nansa estriada (foto 2, peça 21), una vora de copa (fig. 2, peça 8), un fragment de vora d'un vaset de vidre vermell opac (fig. 2, peça 7) i un fragment de barreta de vidre.

La UE 64 (sector 3) es troba dins el mateix ventall cronològic dels segles XVII-XVIII, però també hi copsem la presència de pisa daurada amb decoració de pinzell pinta (11 fragments), i gran part d'un plat en blau, gòtic, amb decoració d'una llebre, de Manises o Paterna (fig. 5), que dataria d'entre finals del XV i principis del XVI (Gurrera 2001-2002, núm. inventari 64.183). D'entre els vidres trobats, destaquem un fragment de nus pertanyent a la tija d'una copa o servidora (fig. 3, peça 15).

Catàleg descriptiu

- 1.- Fragment d'una peça de vora còncava amb nansa de polsador (fig. 2, peça 1). Vidre translúcid de color verd clar. Possiblement correspondria a una canadella o a un recipient o ampolla globular (UE 08).
- 2.- Fragment de nansa amb polsador (fig. 2, peça 2). Vidre translúcid, quasi incolor, lleugerament groguenc (UE 01).
- 3.- Fragment de coll quasi cilíndric, amb vora inclinada formant embut cap a l'interior de la peça (fig. 2.3). Vidre translúcid de color verd (UE 20). Sembla que podria correspondre a un porró.
- 4.- Fragment de coll enroscat,³ quasi cilíndric, amb vora exvasada (fig. 2, peça 4). Vidre de color verd translúcid (UE 01).
- 5.- Fragment de coll cilíndric amb vora exvasada (fig. 2, peça 5). Vidre de color verd translúcid (UE 20).

3 Gudiol (1929) publica una canadella sencera de la col·lecció Mateu amb enroscat similar en el coll, i que, segons ell, data del segle XV (p. 182).

6.- Vora de vas o copa de parets quasi verticals. Presenta un lleuger engrandiment a la zona de la carena (fig. 2, peça 6). Vidre translúcid i incolor (UE 00).

7.- Vora de copa o petit vas de parets molt primes i lleugerament còncaves (fig. 2, peça 7). Vidre opac de color vermell, potser de tipus calcedoni⁴ (?) (UE 59).

8.- Vora de copa de paret inclinada i molt prima (fig. 2, peça 8). Vidre translúcid i incolor. Presenta un lacticini blanc disposat horitzontalment a l'extrem de la vora (UE 59).

9.- Fragment de vora de copa o vas, amb vora engruixida fent un replec sobre si mateixa (fig. 2, peça 9). Vidre translúcid lleugerament groguenc (UE 01).

10.- Dos fragments corresponents a una vora inclinada, possiblement d'una copa. La vora està lleugerament engruixida per doblec (fig. 3, peça 10). Vidre translúcid i incolor (UE 08).

11.- Fragment de broc (fig. 3, peça 11) de porró (?). Vidre translúcid de color verd (UE 01).

12.- Fragment de broc (fig. 3, peça 12), possiblement d'un setrill, o també d'una melsa o d'una figueta amb broc. Vidre translúcid de color verd. S'observen moltes petites butllofes en la seva composició (UE 03).

13.- Fragment de nus, possiblement de la tija d'una copa (fig. 3, peça 13). Vidre translúcid i incolor (UE 03).

14.- Fragment de tija, de perfil balustrada (fig. 3, peça 14), possiblement pertanyent a una copa o una servidora. Vidre translúcid, quasi incolor, lleugerament groguenc (UE 03).

15.- Fragment de nus possiblement de la tija d'una copa (fig. 3, peça 15). Vidre translúcid, quasi incolor, lleugerament de color groguenc (UE 03).

16.- Fragment de nus massís pertanyent a la tija d'una copa o servidora (fig. 3, peça 16). Vidre translúcid i incolor (UE 20).

17.- Fragment de fons de copa, amb decoració de lacticinis de disposició radial. Conserva el nus massís de la part alta de la tija o peu (fig. 3, peça 17). Vidre translúcid i incolor, amb lacticinis blancs (UE 01).

18.- Peça de rebuig, massissa, amb forma de ceba,⁵ amb decoració de lacticinis (fig. 3, peça 18). Vidre translúcid i incolor, amb lacticinis blancs (UE 01).

19.- Fragment, possiblement de copa o vas. Presenta un doblec, possiblement per encaixar-hi una tapadora. Tampoc no es pot descartar la possibilitat d'una copa amb doble vora fent un segon dipòsit circular.⁶ Vidre translúcid i incolor (UE 08).

20.- Fragment de broc estriat longitudinalment (foto 1), decorat amb lacticinis. Podria correspondre a una morratxa. Vidre translúcid i lleugerament blanquinós, amb lacticinis blancs (UE 59).

21.- Fragment de nansa estriada (foto 2). Vidre translúcid, lleugerament groguenc (UE 59).

22 i 23.- Dos fragments de fons d'ampolles de forma cúbica (foto 4), el primer de vidre translúcid de color verd, i el segon, translúcid, lleugerament verdós (UE 08).

24 i 25.- Dues ampolles cúbiques, senceres, fetes en motlle (foto 3). Vidre de color marró (UE 05).

26 al 29.- Quatre fragments de barretes de vidre (foto 5), tres de les quals de color blanquinós i la quarta, enroscada, de vidre translúcid incolor (UE 20).

30.- Fragment de nucli de rebuig (foto 6) de vidre opac de color blau cobalt o marí (UE 59).

Consideracions

Pel que fa al vidre de fabricació mataronina dels segles XVI al XVIII, es pot dir que es coneix força bé en l'aspecte escrit, gràcies als documents conservats i a les notícies dels visitants que donen testimoni d'aquella indústria. En canvi, des del punt de vista local, el de les troballes arqueològiques, aquestes encara no són suficientment representatives per possibilitar el coneixement i la identificació de les peces mataronines conservades en museus i col·leccions. Això podria ser degut, en part, a la poca importància que històricament s'ha estat donant a la troballa de fragments de vidre a Mataró, tendència que fou corregida a partir de mitjan segle XX, per la presa de consciència de conservar aquests materials, tant per part del Grup Marià Ribas

4 En el solar del carrer Nou, 6, de Mataró, es va trobar un bon conjunt de fragments de peces fetes amb vidre del mateix tipus. Podem comparar-la amb la peça de perfil sencer, trobada a la plaça de la Reina, a Mallorca, i considerada de Murano (Capellà 2009, p. 712, núm. inventari 160).

5 Cf. Juncosa – Clariana 1987, p. 53, peça núm. 13.

6 De la col·lecció Mateu es coneix una copa que presenta una característica semblant (Gudiol 1929, p. 185, peça del costat superior esquerre).

com per la Secció Arqueològica del Museu de Mataró. Per altra banda, cal sumar-hi el fet que la matèria primera, el vidre, es pot reciclar,⁷ i això tindria com a conseqüència que existeixin relativament pocs casos de rebuig de vidre llençat.

Sobre la possibilitat d'identificar els artesans que haurien portat el forn d'aquest indret, veiem que la documentació sobre la presència de vidriers que estarien domiciliats tant al carrer d'en Pujol com en el carrer Palau, antigament carrer de Santa Magdalena, és força significativa. Així, en el carrer Palau trobem els noms d'un tal Fornells a l'any 1571, de Sebastià Mandri el 1591 i, més tard, en el 1633, dos vidriers que es deien Gener (Garcia Espuche – Guàrdia Bassols 1989, p. 368). En el carrer Pujol estan documentats els vidriers Gabriel Arnau, en el 1571, Pere Corbera en el 1589 (Garcia Espuche – Guàrdia Bassols 1989, p. 368) i, finalment, Jaume Guindo en el 1630 (Garcia Espuche – Guàrdia Bassols 1989, p. 369). Per tant, veiem que era una illa de cases amb una destacada presència de gent dedicada al treball del vidre, si bé no podem conèixer amb precisió quines es poden vincular amb el taller o forn de vidre que molt probablement hi havia entre els actuals solars de les cases núm. 20, 22 i 24 del carrer Palau. També hem de tenir en compte que el solar del núm. 22 és l'únic d'aquests en què ha estat possible practicar una excavació arqueològica, ja que precisament el solar del núm. 20 es correspon amb la seu de la desapareguda Caixa d'Estalvis Laietana. Allà, si bé a can Canyelles es pogueren salvar dues grans *dolia* medievals i el fragment de vidre ja esmentat, les màquines excavadores destruïren les altres restes, la qual cosa ha provocat com a conseqüència que el coneixement que tenim de troballes arqueològiques en aquest indret sigui força limitat.

Finalment, cal destacar la importància de donar a conèixer i divulgar les troballes de vidre dels segles XVI a XVIII que es van efectuant en el subsòl del nucli antic de Mataró, ja que, ara per ara, constitueixen l'única possibilitat segura d'anar construint una taula de formes de les peces de fabricació local i, a la vegada, de perfilar la seva cronologia.

Bibliografia

Barrachina, J.: «Notas sobre usos del vidrio español, 1500-1800». Philippart, J. P.; Mergenthaler, M.: *Frágil transparencia. Vidrios españoles de los siglos XVI a XVIII*. (versió espanyola del catàleg de l'exposició *Frénésie Vénitienne. Le verre espagnol a la façon de Venise*, al Grand Curtius, Liège). Dettelbach 2011, p. 63-100.

Beltrán de Heredia, J.; Miró, N.: «Els objectes de vidre del Born (Barcelona): vida domèstica i ornament». *III Congrès d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Sabadell, 18-21 de maig de 2006*, vol. II. Sabadell 2007, p. 894-903.

Calsapeu, J.: «Tresor arqueològic sota el Carreró». *El Maresme*, núm. 202, del 19 al 25 de febrer. Mataró 1982, p. 8-9.

Cañellas, S.; Domínguez, C.: «Intervenció de les institucions públiques en la producció de vidre a la ciutat de Barcelona (segles XIV-XV)». *XI Congrès d'Història de Barcelona – La ciutat en xarxa*. Barcelona 2009, p. 1-15.

Capellà, M. A.: *El vidre a Mallorca entre els segles XIV i XVIII*. Mallorca (UIB) 2009.

Carreras, J.: «Els vidres catalans a la façó de Venise del Museu de les Arts Decoratives de Barcelona (segles XVI-XVII)». *I Jornades Hispàniques d'Història del Vidre. Barcelona – Sitges 30 de juny, 1 i 2 de juliol de 2000*. Barcelona 2001, p. 143-153.

Carreras, J.: *El vidre català*. Barcelona 2018.

Cerdà, J. A.: «El conjunt de vidre mataroní trobat a les excavacions de la plaça Gran de Mataró (1982)». *Laietania*, 11. Mataró 1998, p. 163-199.

Clariana, J. F.: «Sobre algunes troballes arqueològiques del Mataró modern». *Felibrejada*, 72. Mataró 2004, p. 8-12.

Clariana, J. F.: «Vestigis d'un taller vidrier de principis del segle XVI al carrer Nou, 6, de Mataró». *11è Col·loqui Història a Debat. Felibrejada*, 57. Mataró (Grup d'Història del Casal) 2018, p. 31-56.

⁷ En aquella època també existia un important comerç de vidre trencat que se subministrava als forns de vidre.

Clariana, J. F.: «Indicis d'un taller vidrier a can Ximenes del Carreró (Mataró)». *XIII Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme*. Cabrils 2019 (en premsa).

Colomer, J. M.: *Mataró al mil cinc-cents*. Mataró 1967.

Doménech, I.: «Spanish Façon de Venise Glass». Page, J. A.: *Beyond Venice. Glass in Venetian Style 1500-1750*. New York 2004, p. 85-113.

Doménech, I.: «El vidre d'ús i de prestigi». *L'art gòtic a Catalunya. Arts de l'objecte*. Barcelona 2008, p. 181-207.

Doménech, I.: «El vidrio español de los siglos XVI a XVIII». Philippart, J. P.; Mergenthaler, M.: *Frágil transparencia*. Dettelbach 2011, p. 19-61.

Garcia Espuche, A.: *La ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*. Barcelona 2010.

Garcia Espuche, A.; Guàrdia Bassols, M.: *La construcció d'una ciutat: Mataró 1500-1900*. Mataró 1989.

Giménez, J.: *Economia i societat*. Mataró, 1600-1639. Mataró 1984.

Giménez, J.: *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment*. Mataró 2001 (A).

Giménez, J.: «Els Roig, un llinatge de vidriers al Mataró del segle XVII». *I Jornades Hispàniques d'Història del Vidre. Barcelona – Sitges 30 de juny, 1 i 2 de juliol de 2000*. Barcelona 2001 (B), p. 179-189.

Gudiol, J. (pvre.): «Els vidres de la col·lecció Mateu». *Gaseta de les Arts*, 11 -12. Barcelona 1929, p. 179-190.

Gudiol Ricart, J.: *Els vidres catalans. Col. Monumenta Cataloniae*, III. Barcelona 1936.

Gurrera, M.: Memòria intervenció arqueològica al c/ Palau, 22 (Mataró, Maresme). Inèdita. Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat. Mataró 2001-2002.

Juárez, E.: «El modo catalán de negocio del vidrio a finales del Medievo». *Anales de Historia Antigua, Medieval y Moderna*, 47, 2013 (2014), p. 89-118.

Juncosa, I.: «Bibliografia sobre l'art del vidre del segle XVI al XIX». *I Jornades Hispàniques d'Història del Vidre. Barcelona – Sitges 30 de juny, 1 i 2 de juliol de 2000*. Barcelona 2001, p. 169-177.

Juncosa, R.: «Estudi d'una miniatura de vidre». *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Mataró i el Maresme*, 8 - 9. Mataró 1979, p. 268.

Juncosa, R.; Clariana, J. F.: «El vidre a Mataró, I. Notes sobre el vidre i la tècnica de la seva fabricació en temps antic». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 21. Mataró 1984, p. 39-46.

Juncosa, R.; Clariana, J. F.: «El vidre a Mataró, II. De l'alta edat mitjana fins el segle XVIII». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 28. Mataró 1987, p. 36-57.

Martí, A.: «La indústria del vidre a Mataró al primer terç del segle XVII i el naixement de Pasqual d'Aragó». *XII Sessió d'estudis Mataronins*. Mataró 1996, p. 199-204.

Modolell, J. M.: *Un conjunt de pergamins de l'arxiu de can Lladó-Modolell*. Cabrera de Mar 2011 (inèdit).

Oliva, B.: *La generació de Feliu de la Peña*. Lleida 2001.

Pérez Bueno, L.: *Vidrios y vidrieras*. Barcelona 1942.

Philippart, J. P.: «El vidrio español en las colecciones del Grand Curtius. La corazonada de un coleccionista de Lieja». Philippart, J. P.; Mergenthaler, M.: *Frágil transparencia*. Dettelbach 2011, p. 11-17.

Rodríguez, J.: *El vidrio veneciano en los siglos XV al XVII y su influencia en Cataluña*. Madrid 1986 (tesi doctoral inèdita, UNED).

Salicrú, R.: «El 'Llibre de Verbals' del Batlle de Mataró (1480-1487). Una primera aproximació». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 67. Mataró 2000, p. 5-15.

S.A.M.M.: «Vestigis de la Iluro romana en el carrer d'en Pujol, núm. 19 a 25 (solar de la Caixa d'Estalvis Laietana)». *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Mataró i el Maresme*, 3. Mataró 1977, p. 58-64.

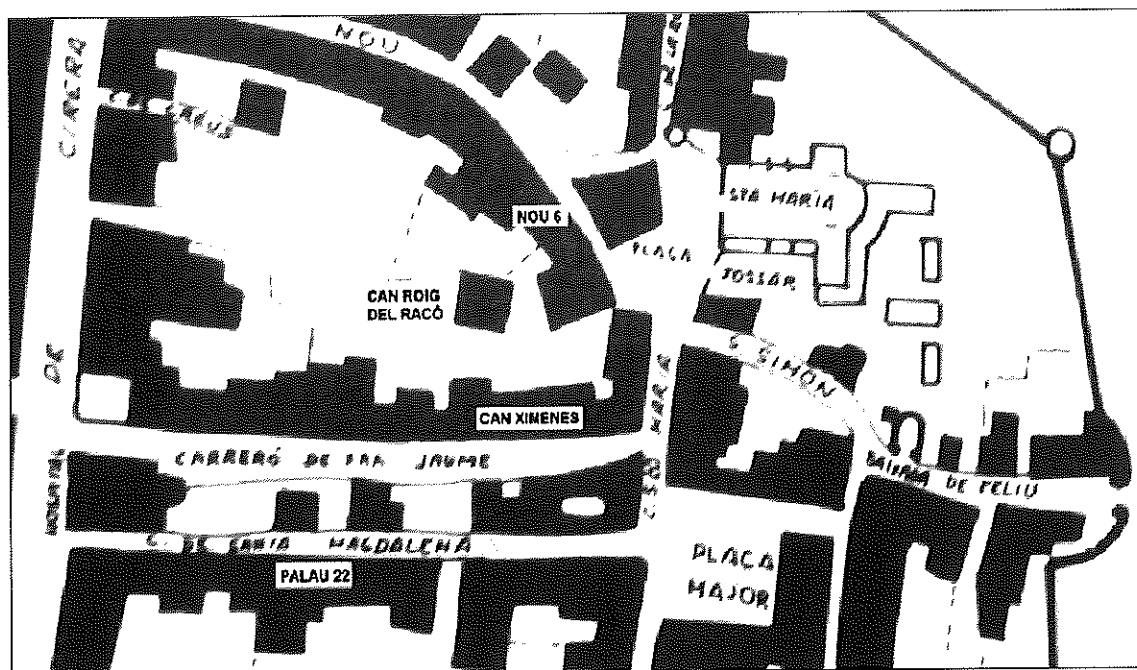

Fig. 1 / vista parcial del plànol del nucli antic de Mataró al segle XVI.

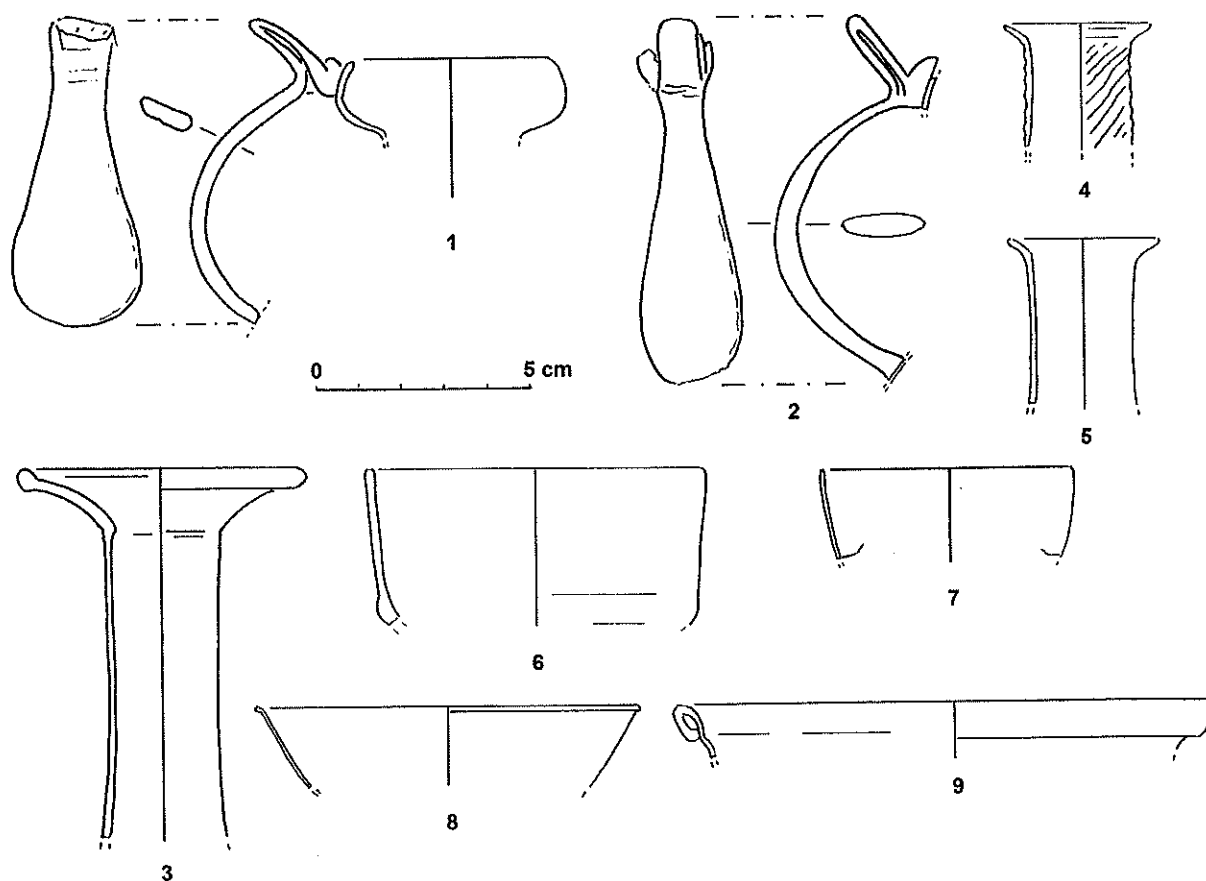

Fig. 2 / Carrer Palau, 22, peces núm. 1 al 9.

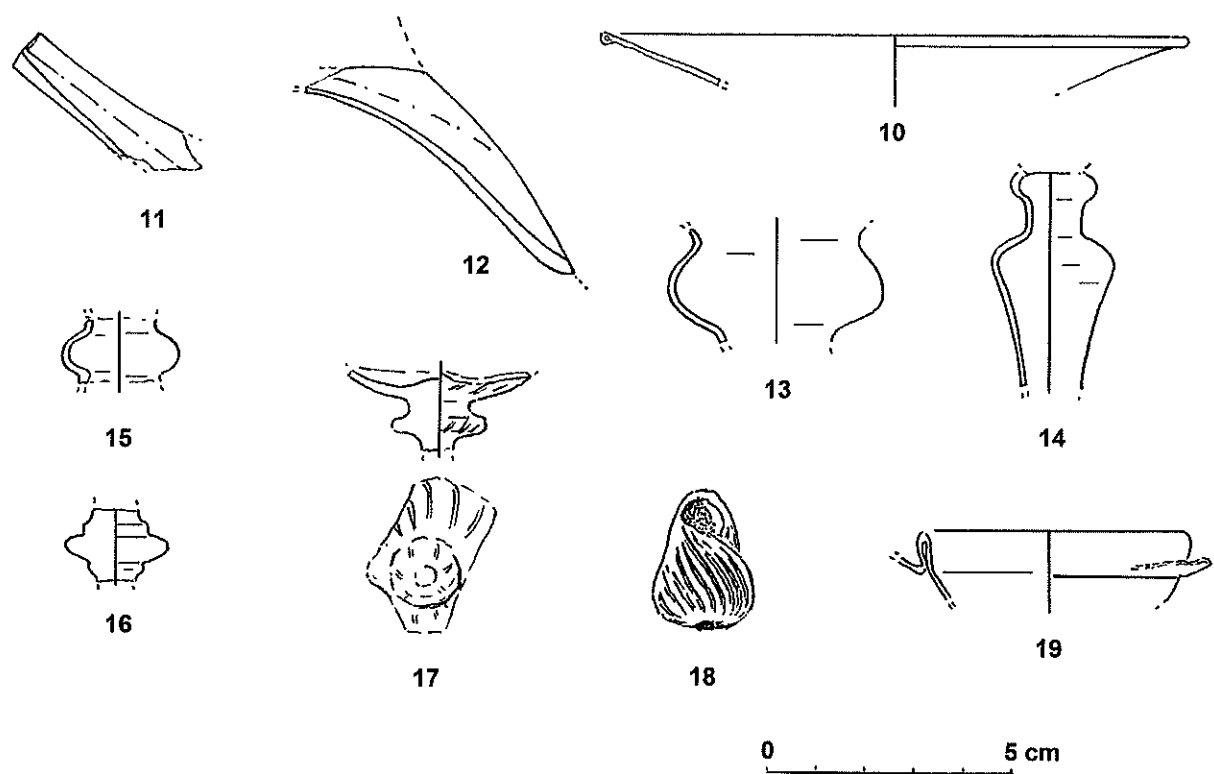

Fig. 3 / Carrer Palau, 22, peces núm. 10 al 19.

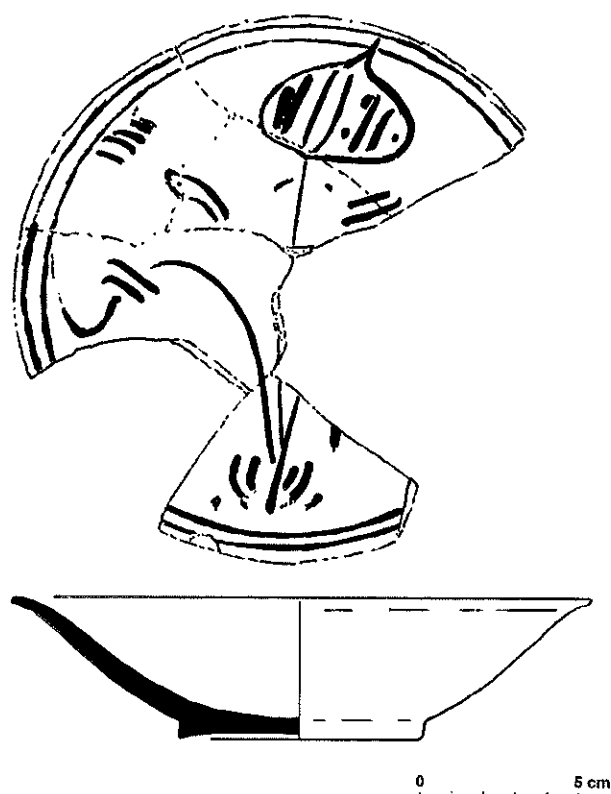

Fig. 4 / Carrer Palau, 22, plat, possiblement de Barcelona, decorat en blau.

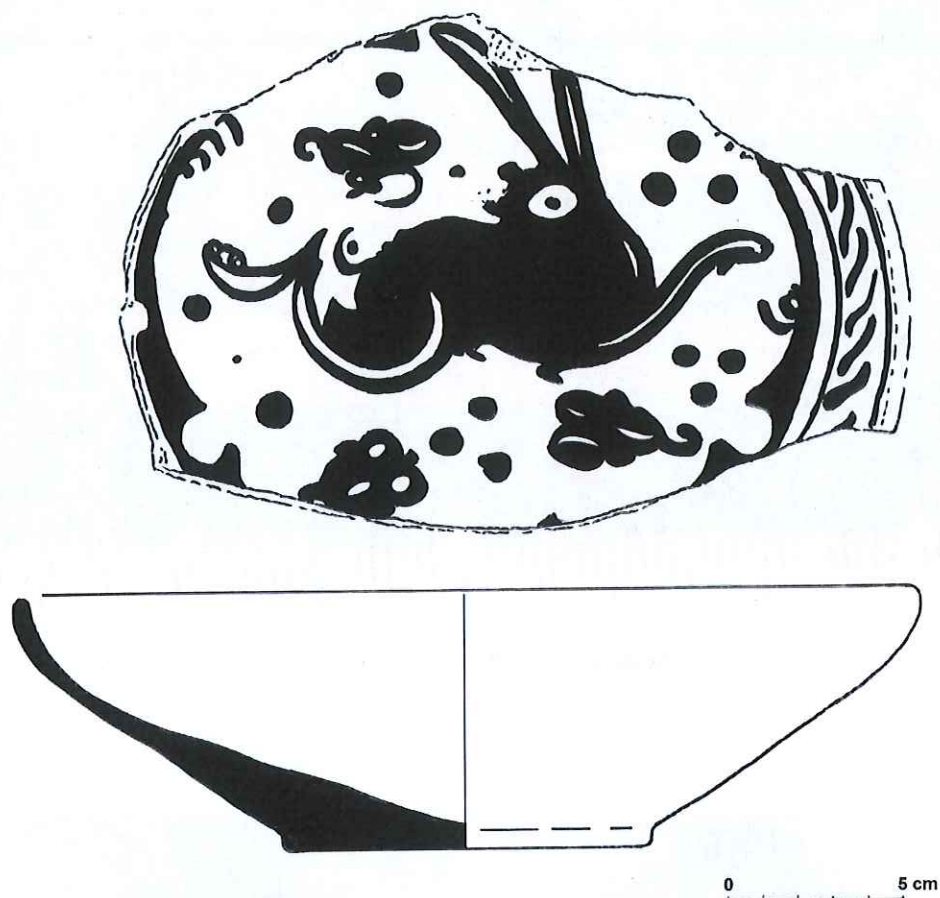

Fig. 5 / Carrer Palau, 22, plat de Manises o Paterna, decorat en blau.

Foto 1 / Carrer Palau, 22, peça núm. 20.

Foto 2 / Carrer Palau, 22, peça núm. 21.

Foto 3 / Carrer Palau, 22, peces núm. 24 i 25.

Foto 4 / Carrer Palau, 22, peces núm. 22 i 23.

Foto 5 / Carrer Palau, 22, peces núm. 26 a 29.

Foto 6 / Carrer Palau, 22, peça núm. 30.

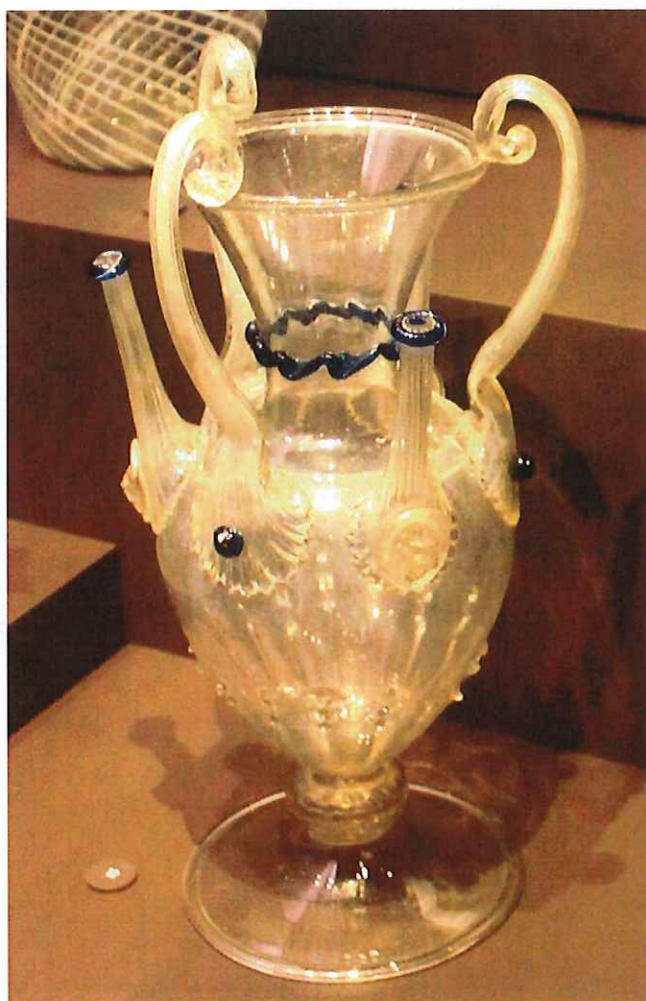

Foto 7 / Morratxa catalana conservada al Museo Arqueológico Nacional de Madrid (foto: J. F. Clariana).